

CONTRIBUȚII LA STUDIUL CREAȚIEI GRAFICE A LUI ȘNEER COGAN

Artistul plastic și pedagogul basarabean Șneer Cogan s-a născut la 30 martie 1875 în orașul Orhei, într-o familie religioasă de evrei. După primirea educației tradiționale ebraice, se strămută cu familia la Chișinău, unde absolveste gimnaziul. La sfârșitul anilor '90 ai secolului al XIX-lea, împreună cu fratele său mai mic Moisei Kogan, studiază la Odesa profesia de inginer. Aici, ajungând într-un mediu artistic, este atras de pictură și decide să frecventeze Școala de Arte Plastice din Odesa. În 1903 pleacă la München, integrându-se efectiv în societatea pictorilor-expatriati, din care fac parte pictorii renumiți V. Kandinski și A. Iavlenski. Studiază la Academia Regală din Bavaria (München), participând, spre sfârșitul deceniului, cu lucrări plastice la expoziții de grup. În 1910 pleacă la Tel Aviv (Israel), unde execută și lucrări în mozaic. Revine în 1914 în Basarabia, dedicându-se creației artistice și, în mare măsură, instruirii artistico-plastice a tinerilor. Astfel, fondează în 1915 o școală particulară de artă care, cu patru ani mai târziu fuzionează cu Școala de Arte Plastice din Chișinău condusă de sculptorul Alexandru Plămădeală. Activează în cadrul acesteia ca pedagog de pictură și desen (Stavilă, 2000, 46) până la sfârșitul vieții sale (2 martie 1940). Printre cei mai remarcabili elevi ai lui Ș. Cogan au fost Moisei Gamburd (1903–1954) și Eugenia Gamburd (1913–1956), Mihail Beirehman (1908–2005), Olga Hrșanovskaia-Beslau (1900–1990), Elizaveta Ivanovsky (1910–2006) ș. a. (Stavilă, 2000).

Constituirea artei plastice basarabene a avut loc în rezultatul diferitor interferențe cultural-artistice: atât din partea peredviijnicilor din Rusia și Ucraina, cât și a celor procese moderne și postmoderne europene, ce au penetrat din partea de vest – România, Franța, Belgia, Germania. O importanță incontestabilă, în acest context, a avut-o activitatea la artiștilor plastici: L. Arionescu-Baillayre și A. Baillayre, V. Doncev, P. Piscariov, E. Maleșevscaia, Ș. Cogan, M. Gamburd, G. Fiurer, R. Ocușco, A. Plămădeală ș. a. (Гольцов, 1967, 160), precum și acele procese istorico-politice, care s-au desfășurat în ținut la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea.

Șneer Cogan a avut un rol important în viața cultural-artistică a ținutului din perioada antebelică. A fost întemeietorul (1917) și conducătorul Societății de Arte Frumoase din Basarabia. La cele circa unsprezece saloane, organizate de Societate până în 1940, au participat, pe lângă Ș. Cogan și A. Plămădeală, pictori influenți, printre care pot fi menționați

August Baillayre (1879–1961), Vladimir Doncev (1878–1941), Aleksandr Tarabukin (1875–1943) ș.a. (Stavilă, 2000, 19).

Creația grafică a lui Șneer Cogan prezintă interes atât ca tehnică de figurare grafică – acvaforte, acvatinta – cât și din punct de vedere tematic, al organizării pozițional-artistice și stilistice a spațiului grafic. Deși sunt cunoscute, în aspect cantitativ, nu atât de multe stampe, acestea se remarcă printr-o manieră stilistică distinctă, formată sub influența expresioniștilor (Stavilă, 2000, 24), a „barbizonenilor” și a proceselor artistice din perioada „La Belle Époque” (Franța, 1871–1914).

Astfel, în fondurile Muzeului Național de Artă al Moldovei (MNAM) se păstrează un ciclu de gravuri în acvaforte, acvatinta, care reprezintă, preponderent, peisaje citadine, ce desemnează secvențe arhitecturale ale bisericilor, moscheilor sau edificiilor de locuit, precum și unele peisaje de landșaft realizate în perioada antebelică: *Casă în Chișinăul Vechi* (1932), *Vilă în apropierea Chișinăului* (1916), *Colina Inzov* (1918), *Balcic. Moschee* (anii 1930), *Constantinopol. Curtea Moscheii* (1934), *Biserica Mazarache* (1935–1936).

Formatul apropiat de cel pătrat, caracteristic pentru majoritatea lucrărilor, perspectiva frontală, aplatizată a spațiului pozițional – sunt specifice atât peisajelor, cât și portretelor lui Ș. Cogan. Spațiile grafice uniformizate și diferențierea promptă a luminii și umbrei, diapazonul tonal reținut al lucrărilor, frecvent integrat printr-o nuanță de cafeniu, expresivitatea vădită a liniei de contur a formei și impregnarea minimală a suprafețelor de clarobscur – denotă maniera stilistică proprie graficianului, prismată de influențele modernismului și postimpresionismului european – francez și german, unde a călătorit sau și-a efectuat studiile autorul. Eventual, unele din particularitățile descrise mai sus se datorează specificului de figurare grafică în tehnica acvaforte, acvatinta. Aceasta nu este decât o completare a stilisticii postmoderniste a graficianului, în care se atestă, într-o manieră specifică, elementul decorativismului și a simbolismului imaginii.

Domnite de o atmosferă calmă, solitară, lipsite de siluete figurative, de detalii sau prezențe auxiliare, peisajele citadine din ciclurile ce desemnează Chișinăul, Balcicul sau Constantinopolul sunt, practic, similare după tipul structurării poziționale și ca modalitate de operare cu elementele grafice ale lim-

bajului vizual. Această atmosferă de insolitudine se resimte în toate gravurile lui Ș. Cogan, inducându-l pe privitor pe pozițiile unui contemplator imparțial – mai mult al atmosferei decât al arhitecturii propriuzise. Or, valorățile grafice tonale – cele ale suprafețelor arhitecturale având luminozitate mai mare, fapt care sugerează atmosfera specific imperturbabilă, germinală sau crepusculară a imaginilor – constituie, de fapt, elementul distinctiv al creației graficianului.

Trebuie de menționat, că o asemenea tratare artistică a spațiului compozițional o atestăm și la alți graficieni ai timpului. De exemplu, aceeași expresie poetică și manieră expresionistă de reprezentare denotă gravurile în acvaforte ale lui Grigore Fiurer: *Peisaj moldovenesc* (1947?), *Amurg* (1948), *Monumentul lui A. Pușkin din Chișinău* (1959) ș.a. Lucrările grafice vădesc o bună profesare a tehnicii de figurare, precum și calitățile relevate de desenator ale graficianului. În mod deosebit se remarcă peisajele lui G. Fiurer, distinse prin valorație tonală vibrantă a spațiilor compoziționale, fapt care oferă imaginilor o notă de concilianță și armonie. Bunăoară, acvafortele *Amurg* (1948) reprezintă o idilă a naturii în care, ca și în cazul peisajelor lirice ale lui Ș. Cogan, prin intermediul expresiilor tonale generalizate este redată atmosfera crepusculului pe malul unui lac.

În aceeași ordine de idei, apare specific portretul în interpretarea lui Șneer Cogan: *Bătrâna (Vânzătoarea de răsărită, 1935–1936)*, *Portretul unui evreu bătrân* (1935), *Icoană?* (1925) ș.a. Imaginile figurativului evlavios sunt încadrate, de asemenea, într-un format, apropiat de pătrat. Atât axa de înclinare a capului, cât și privirea „stinsă” a ochilor reprezentați,

de regulă, închiși sau abia întredeschși, creează o structură compozițională închisă, cu o dinamică vectorială intravertă a câmpului vizual. Acest efect este augmentat și de expresiile tonale apropiate ale imaginii, distribuite în suprafețe integre, generale ale figurativului, precum și de nuanțarea stampelor cu un „laviu” ocru-brun.

Este neordinară – ca mod de organizare compozițională și abordare a tipajului portretistic – gravura în acvaforte, acvatinta *Bătrâna* (1935–1936). Aceasta reprezintă portretul în profil a unei femei în vârstă, axa capului acesteia fiind ordonată ascendent corespunzător diagonalei formatului (practic, pătrat). În pofida unor trăsături specifice de portret (care induc, în careva măsură, la *Portretul mamei* de Albrecht Dürer) și structurarea dinamică a figurativului, chipul bătrânei exprimă calmitate și evlavie. Lucrarea se remarcă și prin organizarea grafică-tonală a suprafețelor compoziționale, aceasta atestând aceeași expresivitate și valorație, ca în cazul peisajelor graficianului.

Creația grafică a lui Șneer Cogan, realizată în baza gravurii pe metal (acvaforte, acvatinta) se rezumă, preponderent, la genurile peisaj și portret, acestea fiind relevante prin soluționări compozițional-artistice distinctive ale subiectelor abordate, dar, mai ales, prin maniera stilistică de abordare a spațiului compozițional și prin valorațiile tehnicii de figurare. Astfel, stampele realizate de Ș. Cogan impresionează prin lirismul și narativitatea imaginii, obținută prin „jocul” fin de semitonuri și o corelare tonală excelentă a suprafețelor, prin care se asigură integritatea și claritatea compoziției artistice.

Șneer Cogan. *Balcic. Moscheie*, anii 1930

Șneer Cogan. *Portretul unui evreu bătrân*, 1935

Literatura

Mocanu Igor. Mitul național în România marginală: adeziuni, împrumuturi și delimitări în arta din Basarabia (1887–1930) // <http://igormocanu.wordpress.com/2013/01/22/mitul-national-in-romania-marginala-adeziuni-imprumuturi-si-delimitari-in-arta-din-basarabia-1887-1930/> (vizitat 21 aprilie 2014).

Stavilă T. Arta plastică modernă din Basarabia. Chișinău: Știința, 2000, 160 p.

Гольцов Д., Зевина А., Лившиц М., Роднин К., Чезза Л., Эльтман И. Искусство Молдавии. Кишинев: Карта молдовеняскэ, 1967.

Графики Советской Молдавии / Автор-сост. Д. Гольцов. Москва: Советский художник, 1981.

Лившиц М., Чезза Л. Изобразительное искусство Молдавии. Кишинев, 1958.

Первая Республиканская выставка эстампа. Каталог / Автор-сост. К. Роднин. Кишинев, 1966.

Роднин К. Графика Советской Молдавии. Кишинев: Карта молдовеняскэ, 1963.

Шнеер Герцевич Коган // <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1202298> (vizitat 15 mai 2014)

Шнеер Коган/ Sneer Cogan // http://www.peoples.ru/art/painter/sneer_cogan/ (vizitat 13 mai 2014)

Rezumat

Artistul plastic și pedagog basarabean Șneer Cogan a avut un rol important în viața cultural-artistică a țării din perioada antebelică. Întemeietor și conducător al Societății de Arte Frumoase din Basarabia, a contribuit la proliferarea artelor plastice și la formarea unui contingent profesional de forță în domeniu. Printre cei mai remarcabili elevi ai lui Ș. Cogan se numără Moisei Gamburd și Eugenia Gamburd, Mihail Beirehman, Olga Hrșanovsk-Beslau, Elizaveta Ivanovsky ș.a. O importanță aparte are creația grafică a lui Șneer Cogan, realizată în baza gravurii pe metal – acvaforte, acvatinta. Stampele graficianului sunt relevante prin soluționări compozițional-artistice distinctive ale subiectelor abordate, se remarcă prin spații grafice uniformizate, cu un diapazon tonal reținut. Lucrările impresionează prin lirismul și narativitatea imaginii, obținute prin „jocul” fin de semitonuri și buna corelare a spațiilor grafice, prin care se asigură integritatea și claritatea compozițiilor artistice.

Cuvinte-cheie: Basarabia, arte plastice, grafică, gravură, plasticieni.

Резюме

Бессарабский художник и педагог Шнеер Коган сыграл важную роль в культурной и художественной жизни страны довоенного периода. Как основатель и руководитель Общества изящных искусств Бессарабии, он способствовал развитию изобразительного искусства, формированию профессиональных художников. Среди известных учеников Ш. Когана – Моисей и Евгения Гамбурд, Михаил Бейрехман, Ольга Хршановская-Беслау, Елизавета Ивановски и др. Особое значение имеет графическое творчество Шнеера Когана, основанное на техниках гравюры

на металле – офорт, акватинта. Гравюры Ш. Когана характеризуются уравновешенными соотношениями графических плоскостей, выдержанным тональным диапазоном. Благодаря тонкой «игре» полутонов и отличительной корреляции графических поверхностей, работы Когана впечатляют лиризмом и повествовательностью изображений, обеспечивая целостность и выразительность художественных композиций.

Ключевые слова: Бессарабия, изобразительное искусство, графика, гравюра, художники.

Summary

Bessarabian painter and teacher played a significant role in cultural and artistic life of country for the pre-war period. As the founder and head of the Society of Fine Arts of Bessarabia he promoted the development of visual arts and the formation of professional artists. Such as Moses and Eugenia Gamburd, Michael Beyrehman, Olga Hrșanovskaya-Beslau, Elisabeth Ivanovsky and others were among the famous pupils of Sh. Kogan. The particular importance for Sh. Kogan's graphical creativity was his technique based on metal engraving as etching and aquatint. Gravures of Sh. Kogan are characterized by proper correlation of graphic lanes, consistent tonal diapason. Due to the fine play of some halftones and distinctive graphic correlations of graphic surfaces, all works of Shneer Kogan are amazed by lyricism and imagination's richness of content, ensuring integrity of artistic compositions.

Key words: Bessarabia, fine art, graphic arts, etching, artists.

Șneer Cogan. *Icoană*. 1925